

Kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri arestimajja

(1) 22.01.2015 viisid õiguskantsleri nõunikud läbi etteteatamata kontrollkäigu Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri arestimajja (edaspidi ka arestimaja). Kontrollkäigule kaasati erialaasjatundjana Päästeameti ametnikud. Päästeametnike ülesandeks oli hinnata arestimaja tuleohutust.

Külastatud arestimaja on Politsei- ja Piirivalveameti struktuuriüksus, kus viibivad isikud, kelle suhtes käib kriminaalmenetlus (vahistatud ja ka need süüdimõistetud, kelle suhtes käib uus kriminaalmenetlus), arestialused, kriminaalmenetluses kahtlustatavana kinni peetud isikud, väärteomenetluse raames kinni peetud isikud ning teatud juhtudel ka kainenemisele toimetatud isikud.¹

Varasemalt on õiguskantsler kõnealusesse arestimajja korraldanud kaks kontrollkäiku (30.09.2009 ja 10.11.2010).

Arestimaja on jagatud kaheks: nn "kriminaalblokk", kus viibivad peamiselt vahistatud, aga ka arestialused, ning nn "haldusblokk", kus hoitakse arestialuseid. Kokku on arestimajas kohti 90. Kontrollkäigu ajal viibis arestimajas 47 kinnipeetut², kellest enamus (30) kandsid aresti. Arestimaja täituvus oli ametnike kinnitusel 2014. aastal keskmiselt 60%. Keskmiselt viibib kinnipeetu arestimajas ca 30 päeva.

Arestimajas asuvad kinnipidamisruumid kahel korrusel ja kambreid on kokku 35. Hoones asub lisaks n-ö tavalistele kambritele ka kaks ilma sisustuseta kambrit, mida varasemalt kasutati isikute kainenamiseks, kuid mis nüüd täidavad peamiselt isolaatori ülesannet (isikute lühiajaliseks eraldi paigutamiseks julgeoleku kaalutlustel). Hoones on lisaks erinevat liiki kambritele ka arestimaja ametnike tööruumid, arestimaja ja Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri Lääne-Harju politseijaoskonna sisehoovis asuv jalutusboks, tervishoiutöötaja vastuvõturuum, lühiajaliste kokkusaamiste ruumid, menetlustoimingute ruumid, erinevad laopinnad, sõidukilüüs, pakkide vastuvõtmise ruum ning kinnipeetute pesemisruumid.

Arestimaja personal koosneb politseiametnikest ja spetsialistidest (sh velskrid³ ja toidujagajad).

(2) Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokoll artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni, kuidas on tagatud inimeste põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäigu raames vesteldi 13 juhuvaliku teel valitud kinnipeetuga. Politseihoones kontrolliti pisteliselt eriliigilisi kambreid (sh mõlemat n-ö isolaatorit), külastati arestimaja korrapidaja ruumi ja muid ametnike tööruume, toidujagamiseks mõeldud ruumi, pesemisruume, lühiajaliste kokkusaamiste ruume/menetlustoimingute ruume, sõidukilüüsi ning jalutushoovi. Tutvuti sõidukilüüsis olnud politsei saatebussi tingimustega (saatebussi

¹ Arestimaja ametnike kinnitusel paigutatakse isikuid kainenema Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuris üldjuhul siiski kainenestamajja või politseijaoskondadesse.

² Mõistet „kinnipeetu“ on käesolevas kirjas kasutatud siseministri 27.09.2011 määruse nr 21 „Arestimaja sisekorraeeskiri“ § 2 lg 2 tähenduses.

³ Kokku töötab arestimajas 12-tunniste vahetustega 4 velskrid.

kambritega). Koos päästeametnikega külastati Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri Lääne-Harju politseijaoskonna korrapidaja ruumi ning relvaruumi.

Samuti kontrolliti arestimajas kontrollkäigu ajal kambrites viibinud kinnipeetute isiklike toimetuste ning muid materjale. Pisteliselt kontrolliti kambrite töö arvestuse raamatut ja isolaatorite kasutamise kohta koostatud protokolle. Eelnevalt loetletud dokumentide vormistamise osas märkimisväärseid rikkumisi kontrollkäigul ei tuvastatud, esinesid üksikud küsitavused dokumenteerimisel ja nendele juhiti kohe ametnike tähelepanu.

(4.1) Kinnipeetutele õiguskorras ettenähtud õiguste tagamine

4.1.1. Vestlustest kinnipeetutega ja ka arestimaja töötajatega selgus, et arestimajja ei ole kinnipeetutele tellitud ajalehti. Võimaluse piires hangib arestimaja ajalehed samas hoones asuvast politseijaoskonnast. Kinnipeetutest, kellega vesteldi, suurem osa väitsid, et arestimajas viibimise jooksul ei ole neil õnnestunud ajalehti lugeda. Ajalehtedele alternatiivne viis informatsiooni saamiseks on raadio- ja televisioonisaadete jälgimine, kuid arestimajas on tagatud ainult raadiosaadete kuulamise võimalus koridoris oleva raadio vahendusel. Kambrites televiisorit ega raadiot kinnipeetul üldjuhul ei ole. Osaliselt on selle põhjuseks arestimaja ametnike kinnitused tehniliste võimaluste puudumine.

Kohustus kinnipeetutele ajalehtede lugemise võimalust pakkuda ja televisiooni- ja/või raadiosaadete jälgimist võimaldada on peamiselt seotud igapäevase põhiõigusega informatsioonile. Nimelt sätestab Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 44 lg 1, et igapäev on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.

Üldiseks kasutamiseks levitatav on selline informatsioon, mis on mõeldud individuaalselt kindlaksmääramata isikute ringile. Eelnevalt nimetatud põhiseaduse sätte kaitsealasse mahub isikute õigus pääseda ligi ükskõik millisele üldiseks kasutamiseks mõeldud informatsioonile. S.t sätte ei hõlma mitte üksnes avalike ülesannete täitmise käigus loodud avalikku teavet (selle osas kehtib erinorm PS § 44 lg 2), vaid kogu teavet, mis on üldiseks kasutamiseks ja mis võib olla loodud ka erasektori poolt. Tegu on avalikku teabelevisse suunatud informatsiooniga, mille (vähemalt üheks) sihtgrupiks on avalikkus. Seejuures kuuluvad PS 44 lg 1 kaitsealasse igasugused informatsiooniallikad, mille vahendusel on võimalik infot saada ükskõik kellel, nt raadio, televisioon, ajakirjandusväljaanded, Internet jne. Sisuliselt saab üldiselt kasutamiseks levitatava informatsiooni all rääkida avalikustatud teabest.⁴

On selge, et riigil ei ole kohustust tagada kõigi informatsiooniallikate tasuta kasutamine, kuid teatud miinimumstandardid peab riik tagama: näiteks et infoallikateni pääsemine oleks üldse võimalik (et tagatud oleks raadio- ja televisioonilevi kõikides riigi regioonides vms), et piiratud vabadusega ja puuetega inimesed omaksid juurdepääsu olulisemale informatsioonile ning et vähemalt osa informatsiooniallikaid oleksid kättesaadavad kas tasuta või mõistlike kulutustega.⁵

⁴ Vt Parrest, N. jt – Kommentaarid PS §-le 44, komm 3.2. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn 2012, kättesaadav veebilehel [www.pohiseadus.ee](http://pohiseadus.ee); <http://pohiseadus.ee/ptk-4/pg-44/> (12.03.2015).

⁵ Parrest, N. jt – Kommentaarid PS §-le 44, komm 3.3.2. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn 2012, kättesaadav veebilehel [www.pohiseadus.ee](http://pohiseadus.ee); <http://pohiseadus.ee/ptk-4/pg-44/> (12.03.2015).

Vangistusseaduse (VangS) § 30 lg 1 sätestab, et kinnipeetavale tagatakse vanglas võimalus lugeda üleriigilisi päevalehti ning ajakirju.

VangS § 31 lg 1 kohaselt võimaldatakse vanglas jälgida raadio- ja televisioonisaateid.

Eelnevalt viidatud normid rakenduvad ka arestimajas aresti kandvale isikule. Nimelt sätestab VangS § 86 lg 1, et aresti täideviimisele kohaldatakse vangistusseaduse 1., 2., ja 7. peatüki sätteid neljandas peatükis sätestatud erisustega. Ajalehtede, televisiooni- ja raadiosaadete osas ei näe vangistusseaduse neljas peatükk võrreldes teise peatükiga (sh VangS § 30 ja § 31) ette erisusi.

Vahistatute osas, kes samuti viibivad sagedasti arestimajas, tuleneb VangS § 93 lõike 3 lausest 1, et vahistatule peavad olema kättesaadavad üleriigilised päevalehed ning raamatukogus hoitavad raamatud ja ajakirjad. Samuti on vahistatul läbi VangS § 90 lõike 1 õigus jälgida raadio- ja televisioonisaateid sarnaselt kinnipeetavale (süüdimõistetule).

Siseministri 27.09.2011 määrus nr 21 „Arestimaja sisekorraeeskiri“ (ASkE) ajalehtede, televisiooni- ja raadiosaadete jälgimist täpsemalt ei reguleeri.⁶

Eelneva tõttu peab ka arestimajas viibival isikul olema küllaldane juurdepääs avalikustatud teabele. Viimane tähendab, et tagatud peab olema vähemalt minimaalsel määral see, et kinnipeetu saaks jälgida meedias avaldatavat teavet. Kindlasti ei ole sellise õiguse realiseerimise võimaldamiseks piisav see, kui arestimaja koridorides mängib vahel raadio. Ka ei saa loota ainult sellele, et kinnipeetul endal on olemas raadio või soov ja vahendid tellida enda kulul ajakirjandusväljaandeid ASkE § 31 lg 1 p 12 kohaselt. Kaasaegses maailmas on eelkõige n-õ massmeedia (nt ajakirjandus, televisioon jne) vahendusel jagataval informatsioonil kahtlemata oluline roll selles, et inimene saaks võimalikult suures ulatuses ühiskonnas toimuvast teadlikuks ning ka saadud info abil oma käitumist muuta/planeerida (nt informatsioon valimiste kohta vms).

Konkreetselt ajalehtede kontekstis rõhutab õiguskantsler, et kinnipeetuni peab ajaleht jõudma ebamõistliku viivitusega ning regulaarselt. Vastasel juhul muutuks ajalehtede jälgimise õigus sisutühjaks (vananenud või ebaregulaarselt saabuva ajalehe lugemine ei pruugi täita avalikustatud informatsiooniga tutvumise eesmärki).

Eelneva tõttu teeb õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuurile soovitus tagada arestimajas kinnipeetutele piisav juurdepääs avalikustatud informatsioonile (nt regulaarselt ja ebamõistliku viivitusega jagatavate ajalehtede näol).

4.1.2. Mitmed kontrollkäigul küsitletud kinnipeetud leidsid, et võimalus üks kord nädalas telefoni kasutada on liiga vähe. Samuti tekitas kinnipeetutele probleeme telefoni kasutamiseks vajaliku kõnekaardi omandamine. Nii kinnipeetute kui ka arestimaja personali kinnitusele tagatakse kinnipeetutele telefoni kasutamine üldjuhul kord nädalas. Erandid tehakse kinnipeetu suhtlemiseks kaitsja, advokaadist esindaja, riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametnikega.

⁶ Välja arvatud ASkE § 31 lg 1 p 12, mis sätestab, et kinnipeetul on õigus tehnilise võimaluse korral hoida arestimaja juhi loal kambris isiklikku raadiot või televiisorit, kui nende kasutamine ei häiri arestimaja tööd ja teisi isikuid.

Kinnipeetud põhjendasid sagedasemat telefoni kasutamise vajadust sooviga hoida arestimajas viibimise ajal sotsiaalseid suhteid oma perekonnaliikmete ja teiste lähedaste isikutega aga ka kaupluse puudumise tõttu n-õ tellida endale arestimajja vajalikke asju (nt hügieenitarbed).

PS § 26 lause 1 sätestab igapäevase õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusel. PS § 27 lõige 1 aga kinnitab, et perekond on rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all. Kui PS § 26 kohustab riigivõimu mitte sekkuma perekonnaellu, siis PS § 27 lõige 1 puudutab perekonnaelu välist kaitset ja annab isikule õiguse riigi positiivsele tegevusele, mis aitaks tal elada täisväärtuslikku perekonnaelu. PS § 14 järgi on põhiõiguste järgimise kohustus pandud riigivõimule. Seega on arestimaja täidesaatva riigivõimu asutusena kohustatud austama kinnipeetute perekonna- ja eraelu.

Tulenevalt arestimajas kinnipidamise iseloomust, on paratamatult piiratud kinnipeetute perekonnaelu ning perekonnaliikmete vaheline suhtlus peab piirduma arestimajas ettenähtud suhtluse võimaluste kasutamisega.

ASke § 31 lg 1 p 7 sätestab, et kinnipeetul on õigus kasutada omal kulul telefoni, kui arestimajas on selleks tehnilised tingimused.

ASke § 52 lõike 2 kohaselt võimaldatakse kinnipeetul kasutada telefoni vähemalt üks kord nädalas. Täpsem telefoni kasutamise aeg ja kestus nähakse ette arestimaja päevakavas.

Lisaks telefoni kasutamisele on kinnipeetutel võimalik suhelda oma lähedastega kirja teel (ASke § 30 lg 1 p 6) ning lühiajalistel kokkusaamistel (ASke § 31 lg 1 p 9). Samas tuleb aga tõdeda, et telefoni teel suhtlemine on tänapäeval üks kiiremaid ja vahetumaid suhtlemisviise. Samuti on see lihtsam suhtlemisviis neile, kelle lähedased elavad kaugel, kel pole piisavalt tihedaks külastamiseks rahalisi vahendeid (nt sõiduks pika maa tagant arestimajja) või näiteks kelle tervislik seisund lühiajalisele kokkusaamisele tulekut või kirjavahetuse pidamist ei võimalda.

Kuigi kehtiv õigus ning faktiline telefoni kasutamise praktika võimaldab kinnipeetutel oma lähedastega kontakteeruda, ei saa pidada kümneminutilist kõnet⁷ ühel korral nädalas siiski piisavaks, et säilitada sotsiaalseid sidemeid ning eelkõige perekondlikke suhteid. Õiguskantsler toob siinkohal võrdluse vangistuse valdkonnast, kus Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2 „Euroopa vanglareeglistiku kohta” (EVR) punkt 24.1 ütleb, et kinni peetavatele isikutele tuleb võimaldada suhelda telefoni teel mh oma perekonnaga nii tihti kui võimalik.⁸ Kuigi Euroopa vanglareeglistiku sätted ei ole Euroopa Nõukogu liikmesriikidele kohustuslikud, peegeldavad need tulevikku suunatult liikmesriikide vangistusõiguse arengu suundasid ning neid tuleks käsitada eesmärkide ja põhimõttena, mille täitmise poole püüelda ja millest võimaluse korral juhinduda Eesti õigusaktide tõlgendamisel ja rakendamisel.⁹

⁷ Vestlustel kinnipeetud väitsid, et kõne kestvuseks on ettenähtud üldjuhul ca 10 minutit.

⁸ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele nr REC(2006)2 Euroopa vanglareeglistiku kohta. Arvutivõrgus kättesaadav: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2006\)2&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2006)2&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75) (12.03.2015).

⁹ RKHKo 07.04.2010, nr 3-3-1-5-10, p 19.

Õiguskantsler möönab kontrollkäigul kogutud informatsiooni pinnalt, et arestimaja tagab küll ASKE § 52 lõikes 2 sätestatud miinimumi, kuid olukorras, kus arestimaja täituvus on madal, võiks arestimaja võimaldada kinnipeetutele telefoni kasutamist sagedamini.

Eelneva tõttu teeb õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuurile soovitusena kaaluda võimalust tagada kinnipeetutele telefoni kasutamine sagedamini kui kord nädalas.

Mitmel juhul märkisid arestimajas viibinud kinnipeetud, et neil on olnud keeruline omandada arestimajas telefoni kasutamiseks vajalikku kõnekaarti. Kinnipeetud kirjeldasid vestlustel, et põhimõtteliselt on kaks võimalust, kuidas arestimajas vajalikku telefonikaarti omandada. Esimene viis on see, et kinnipeetu võtab kõnekaardi arestimajja saabudes kaasa. Selline võimalus tuleb kõne alla olukorras, kus arestimajja saabumine on isikule ette nähtav.¹⁰ Teine võimalus kõnekaardi omandamiseks on kinnipeetu lähedaste abiga, kes toovad kõnekaardi arestimajja näiteks pakiga. Viimane eeldab aga seda, et kinnipeetul on lähedasi, kes on valmis teda kõnekaardi omandamisel abistama ning et kinnipeetul on olnud võimalik neid vastavast soovist teavitada, mis võib olla keeruline ilma juba kõnekaarti omamata.

Kõnekaardi kasutamist reguleerib ASKE § 52 lg 3, mis sätestab, et kõneks võib kasutada teisaldatavat või kohakindlat telefonitaksofoni, mida kasutatakse telefonikaardiga.

Viidatud paragrahvi lõike 4 kohaselt on kinnipeetul, kelle telefoni kasutamise õigust ei ole piiratud, lubatud omada telefonikaarti, mida hoitakse arestimajja hoiule võetud asjade juures.

Õiguskantsler tõdeb, et Politsei- ja Piirivalveameti Interneti kodulehel on arestialustele ja nende lähedastele mõeldud informatsiooni all olemas viited ka sellele, kuidas on telefoni kasutamine arestimajas korraldatud ning mh see, et kinnipeetul on kõnedeks tarvis kõnekaarti ja viited viimase soetamisvõimaluste kohta.¹¹ Seega võib asuda seisukohale, et enamalt jaolt on kinnipeetutele tagatud mõistlikul määral informatsiooni kõnekaardi vajalikkuse kohta, kuid paraku ei saa välistada siiski olukordi, kus mingil põhjusel kinnipeetul endal kõnekaarti ei ole ja samuti ei ole tal lähedasi, kes selle talle saadaksid (või ei ole lähedastel võimalik kõnekaarti kinnipeetule saata). Näiteks võib taoline olukord tekkida siis, kui isik hoiab aresti kandmisest kõrvale ning ta tuuakse tabamisel otse arestimajja karistust kandma – isikul ei tarvitse olla kõnekaarti kaasas. Kuna üldjuhul isiku paiknemisest arestimajas teavitab kinnipeetu lähedasi arestimaja personal, siis ei pruugi alati tagatud olla see, et kinnipeetu lähedasele selgitatakse muuhulgas, et kinnipeetul on arestimajas viibimise ajal vajalik telefonikõnede teostamiseks kõnekaart, mis tuleb talle arestimajja saata/tuua. N-ö esimese tasuta kõne õigust kinnipeetule arestimajja saabumisel üldjuhul õiguskantslerile teadaolevalt ei tagata.¹² Kirjeldatud juhtumitel võib kinnipeetu võimalus suhtlemiseks olla piiratud ning arvestada tuleb, et ka kirjavahetuse pidamine eeldab postmarkide ja ümbrike olemasolu, mida ei saa samuti arestimajas viibides kinnipeetu ise soetada, vaid peab lootma lähedaste abile.

Eelneva tõttu soovib õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuril leida võimalusi selleks, et tagada kinnipeetutele täiendavalt telefoni kasutamise võimalusi näiteks mõne tasuta telefonikõne näol, millega isik saab lähedastele anda infot

¹⁰ Nt kui isik ilmub kandma talle varasemalt määratud aresti.

¹¹ Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/nouanded/info-arestialuse-lahedasele/> (12.03.2015).

¹² N-ö esimese tasuta telefonikõne all ei pea õiguskantsler silmas isiku lähedaste teavitamist, kuna seda teeb üldjuhul ametnik, vaid võimalust arestimaja kulul täiendavalt võtta isikul endal tasuta telefonitsi ühendust oma lähedastega.

arestimajas vajalike esemete kohta (sh telefonikaart) ja/või korraldada telefonikaartide soetamine arestimaja vahendusel.

4.1.3. Kontrollkäigul täheldati, et arestimajas on võrdlemisi hästi kirjandusega varustatud raamatukogu. Ka kinnipeetud kiitsid raamatukogu ja selles leiduvate raamatute abil aja sisustamise võimalusi. Samas toodi esile, et puudub raamatukogus olevate teavikute nimekiri, mille alusel raamatuid valida, ning samuti ei võimaldata kinnipeetule endale vahetat juurdepääsu raamatukogule meelepäraste raamatute vahel valiku tegemiseks.

Lugemisega aega sisustav kinnipeetu arendab sobiliku lektüüri olemasolul oma vaimseid võimeid ja avardab teadmisi, mis tulevad kasuks isiku teadmistepagasi suurendamisel ja aitavad kahtlemata kaasa tulevasele õiguskuulekale elule.

Vangla kontekstis on raamatukogu olulisust toonitatud EVR punktis 28.5, mille kohaselt peab igas vanglaasutuses olema raamatukogu kõigi kinni peetavate isikute jaoks, mis on varustatud suures valikus ajaviite- ja õppematerjalidega paber- ja muudel infokandjatel.¹³

Õiguskantsler leiab, et piisavalt tõhus raamatukogu kasutamise võimalus on kitsalt vaadates oluline kinnipeetu aja sisustamisel, kuid laiemas mõttes on see tähtis kinnipeetute õiguskuulekale teele suunamise protsessis, mille osaks on mõõndustega ka arestimaja ja seal viibitud aeg.¹⁴ Kinnipeetu peaks saama laenutada võimalikult paljusid raamatukogus olevaid ja laenutamiseks antavaid teavikuid. Seda võimaldaks arestimajas välja kujunenud praktikast tõhusamalt nt lahendus, kus isikud saaksid teoseid laenutada ka tellimisnimekirja(de) alusel, millest kinnipeetu saab ise sobivaid teoseid valida ja võimalusel laenutada.

Eeltoodut silmas pidades teeb õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuurile soovitus luua arestimaja raamatukogus kinnipeetutele laenutamiseks pakutavatest teostest üldine tellimisnimekiri või nimekirjad (nt žanri, teema vmt alusel) ning teha need isikutele kättesaadavaks.

(4.2) Aresti kandmisest kõrvalehoidvate isikute kinnipidamine

Arestimajas viibinud isikute isiklike toimikute kontrollimisel ning ka vestlustel kinnipeetutega selgus, et mitu kontrollkäigu ajal arestimajas viibinud isikut olid hoidnud aresti täitmisest kõrvale (ei olnud ilmunud kohtu poolt määratud ajaks aresti arestimajja kandma) ning nad peeti hilisemalt kinni politsei poolt ja toodi seejärel otse arestimajja.

Täpsemalt selgus kontrollkäigul kogutud informatsioonist, et võrdlemisi sagedasti ei saabu isikud kohtu poolt määratud tähtajaks kandma aresti. Taolistel juhtudel kantakse isik politsei andmekogusse kui „operatiivhuvi all olev isik“, mis tähendab praktikas seda, et juhul, kui isik mingil muul põhjusel satub politsei tähelepanu alla (nt peetakse tema juhitud mootorsõiduk

¹³ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele nr REC(2006)2 Euroopa vanglareeglistiku kohta. Arvutivõrgus kättesaadav:

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2006\)2&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2006)2&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75) (12.03.2015).

¹⁴ VangS § 6 lg 1 sätestab, et Vangistuse täideviimise eesmärk on kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Antud eesmärk on õiguskantsleri hinnangul laiendatav teatud mõõndustega ka arestimajas viibivatele kinnipeetutele (sh mitte ainult arestimajas viibivatele süüdimõistetutele). Oma olemusel on ka nt arest vangistusele sarnaselt karistus, mille eesmärgiks on mõjutada väärtetoimepanijat õiguskuulekalt käituma.

kinni liiklusjärelvalve käigus jms olukorrad), siis peetakse ta kandmata aresti tõttu koheselt kinni ja toimetatakse arestimajja karistust kandma.

Väärteomenetluse seadustiku (VTMS) § 205 lõige 4 sätestab, et kui süüdlane ei ilmu määratud ajaks aresti kandmisele arestimajja, teatab arestimaja sellest aresti täitmisele pööranud kohtule. Sel juhul teeb maakohtunik määruse süüdlase sundtoomise kohta arestimajja.

Eelnevast normist näib, et arestimaja peab teavitama maakohut sellest, et isik, kellele on määratud arest, ei ole ettenähtud ajaks asunud aresti kandma, ning sellele järgneb maakohtu poolt sundtoomise määruse koostamine. Teisisõnu viitab eelnevalt nimetatud norm sellele, et arestist n-õ kõrvale hoidva isiku otsimiseks ja kinnipidamiseks peab olema kohtu koostatud sundtoomise määrus. Isiku tabamisel peetakse ta kinni korrakaitseaduse (KorS) § 46 lõike 1 punkti 4 alusel, mis lubab politseil või seaduses sätestatud juhul muul korrakaitseorganil isikut kinni pidada, sulgedes ta ruumi või sõidukisse või piirates muul viisil olulisel määral tema füüsilist vabadust, kui see on vältimatu seaduses sätestatud alusel sundtoomiseks. Kusjuures isikule tuleb sel juhul selgitada KorS § 46 lõikest 3 tulenevaid õigusi.

Kontrollkäigul kontrolliti ka nende isikute isiklikke toimikuid, kes ei saanud aresti määratud ajaks kandma ning kes peeti „operatiivhuvi“ tõttu hiljem kinni. Kõnealustest toimikutest ei nähtunud asjakohaseid sundtoomise määruseid. Küll oli mõnel juhul fikseeritud toimikusse see, et isikule on tutvustatud KorS § 46 lõikest 3 tulenevaid õigusi. Seetõttu pöördus õiguskantsler teabe nõudmisega Politsei- ja Piirivalveameti poole seisukoha saamiseks.¹⁵

Politsei- ja Piirivalveameti peadirektor selgitas oma vastuses¹⁶, et nõustub õiguskantsleri seisukohaga, et kehtiva õigusliku regulatsiooni kohaselt peab arestimaja isiku aresti kandmisele arestimajja määratud ajaks ilmumata jätmisel vastavalt VTMS § 205 lõikele 4 teavitama sellest maakohut, millele peaks järgnema maakohtu poolt sundtoomise määruse koostamine. Peadirektor leidis, et isiku tabamisel peetakse ta kinni KorS § 46 lõike 1 punkti 4 alusel. Samuti selgitatakse isikule KorS § 46 lõikest 3 tulenevaid õigusi.

Samas pidas peadirektor vajalikuks märkida, et antud regulatsioon ei toeta piisavalt väärteo eest määratud aresti kandmisele asumist neil juhtudel, kui süüdlane ei ilmu vabatahtlikult karistust kandma. Kohus on nii politseile kui ka süüdlasele edastanud täitmiseks kohtuotsuse, mis on mõlemale osapoolale kohustuslik. Politseil puudub aga õiguslik alus isikut politseiliste tegevuste käigus teatavaks saanud info põhjal kinni pidada ja arestimajja karistust kandma toimetada, kuna väärteomenetluse seadustik sätestab sellise juhtumi kohta erikorra. PS § 20 lõike 2 alusel võib isikult vabaduse võtta kohtu poolt määratud aresti täitmiseks. Seega vabaduse võtmiseks on seaduslik alus olemas, s.o jõustunud kohtuotsus. Seaduslikkuse nõue on täidetud, mis tähendab seda, et lisaks õigusliku aluse olemasolule ja omavoli puudumisele, on kinnipidamine õigustatud konkreetsetel eesmärkil, s.o sanktsiooni täideviimiseks ehk antud juhul karistusena määratud aresti täideviimiseks.

Peadirektor selgitas, et praktikas tekitab eelnev olukorra, kus vaatamata jõustunud kohtuotsusele on süüdlasel võimalik jätkata aresti kandmisest kõrvale hoidmist, kuna politseil puudub tema kinnipidamiseks ja arestimajja toimetamiseks sundtoomise määrus (kohus ei ole sundtoomise määrust koostanud). Juhul kui isik on siiski toimetatud arestimajja, peab

¹⁵ Õiguskantsleri 09.02.2015 kiri nr 7-7/150176/1500627.

¹⁶ Politsei- ja Piirivalveameti 19.02.2015 kiri nr 1.2-5/1-2.

arestimaja otsustama, kas lähtuda täitmata kohtuotsusest ja võtta isik arestimajja vastu või arvestades, et isiku suhtes ei ole kohaldatud sundtoomist, jätma isiku, olenemata kohtuotsusest, mis kohustab teda aresti kandma, arestimajja vastu võtmata. Samas tuleb peadirektori hinnangul tõdeda, et olukorrad isiku kinnipidamiseks on teatud määral siiski erinevad – sundtoomise korral on politsei tegevus sihtotstarbeline – isikut otsitakse teadaolevalt aadressilt, vajadusel sisenetakse valdusesse sunniga ning isik peetakse kinni ja toimetatakse aresti kandmisele. Süüdlase kinnipidamisel muu politseilise tegevuse käigus ei ole politsei rakendanud sihtotstarbelist otsingut ning jääb häirimata süüdlasega kooselavate teiste isikute kodurahu. Samuti ei kulutata politseiressurssi eraldi sundtoomisele. Märkimata ei saa peadirektori sõnul jätta ka riigivõimu nn saamatut olukorda, mil süüdlasega suheldes politsei tegevus oleks vaid isikule märkuse tegemine selle kohta, et ta ei ole ilmunud aresti kandmisele, ning teavitamine, et politsei teostab seda sunniga, kui on saanud kohtult sellekohase määruse. Isiku kinnipidamisel ja alles seejärel tema suhtes sundtoomise määruse taotlemisel võib pikeneda kinnipidamise aeg seoses asjaajamisega, määruse viivitamata kättesaamise võimatuse korral võib ette tulla vajadus isik üldse vabastada ning tema kinnipidamiseks ei olekski justkui õiguslikku alust.

Peadirektor kinnitas siiski, et praktikas juhitudakse kohtuotsuses märgitud tähtjaks aresti kandmisele mitteilmumise juhtudel VTMS § 205 lõike 4 nõuetest ja teavitatakse vastava otsuse teinud maakohut. Sundtoomise määruse korral toimub isiku kinnipidamine KorS § 46 lõike 1 punkti 4 alusel. Selliselt ka peadirektori sõnul tavapärastel toimetatakse.

Peadirektor märkis oma vastuses õiguskantsleri teabe nõudmisele, et enamus väärteoasjades mõistetud areste kuulub kandmisele Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri arestimajas, mis moodustab keskmiselt 44% kõigist kohtute poolt väärteoasjades määratud arestidest. Seega koormus ühele arestimajale on suur ja süüdlasi, kes ei ilmu tähtjaks aresti kandma (võrreldes teiste prefektuuride tööpiirkondadega), oluliselt rohkem. Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri praktika kohaselt on aresti mõistnud kohus üldjuhul märkinud kohtuotsusesse ka tähtjaks arestikandmisele mitteilmumise tagajärje: „...*Aresti kandmisele mitteasumisel hiljemalt otsuses märgitud kuupäeval kohaldada A.Y. suhtes sundtoomist...*“. Peadirektori hinnangul puudub sellise sätte olemasolul kohtulahendi resolutiiivosas vajadus hilisemaks täiendavaks kohtusse pöördumiseks ja sundtoomise määruse taotlemiseks. Kui kohtuotsus ei sisalda sundtoomise rakendamist ja süüdlane ei ole ilmunud tähtjaks aresti kandma või ilmnevad kohtuotsuses muud ebaselgused, siis teatab arestimajja sellest kohtule.

Peadirektor tunnistas, et Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri arestimajja on kasutanud aresti kandma mitteilmunud isikute osas nende leidmiseks andmete kandmist n-ö operatiivhuvisse ehk siis politsei huviga seiresse, eesmärgiga karistuse kandmisest kõrvalehoidnud isikuid leida ja kandmata arestide arvu vähendada. Peadirektori hinnangul on selline tegevus riigi huvides, et mõistetud karistus järgneks süüteole võimalikult kiiresti.

Antud kontekstis on arestimajja kontrollkäigu seisukohalt esmalt oluline see, et isikute kohta, keda arestimajja vastu võetakse, oleksid olemas kinnipidamise aluseks olevad dokumendid.

ASke § 6 lg 1 p 3 sätestab, et arestimajja paigutamise aluseks olevad dokumendid on mh „kohtu otsuse koopia vangistuse või aresti mõistmise kohta“. Eelnevast normist tuleneb, et arestiga karistatud isiku arestimajja vastuvõtmise aluseks on igal juhul langetatud kohtuotsus. Seda ka olukorras, kus isik ei ole vabatahtlikult määratud ajaks arestimajja aresti kandmisele saabunud ja tuuakse arestimajja politsei poolt. Seega on arestimajja vastuvõtmise alus olemas

ka siis, kui politsei ei ole mingil põhjusel pidanud vajalikuks aresti kandmisest kõrvale hoidva isiku suhtes sundtoomise määrust kohtult taotleda.

Lisaks arestimajja vastuvõtmise aluseks olevale dokumendile ei saa siiski tähelepanuta jätta seadusandja poolt kehtestatud korda karistuse täitmisele pööramiseks. VTMS § 205 lõike 4 puhul on tegemist kohustusliku normiga, mis näeb ette politsei käitumise juhaks, kui isik arestimajja aresti kandma ei ilmu. Tegemist on imperatiivse normiga, milles ei saa mööda vaadata ka põhiseadusele tuginedes. Näha põhiseaduse eelpool viidatud sätteid kinnipidamise üldise õigusliku alusena on kahtlemata õige, kuid põhiseaduse normid vajavad sisustamist muu kehtiva õigusega. Nii on ka Riigikohus rõhutanud, et ainuüksi PS § 20 lõike 2 mõnele punktile viidates ei ole lubatud isikult vabadust võtta.¹⁷ Antud juhul on õiguskantsleri hinnangul näinud seadusandja väärtemenetluse seadustikus ette selge karistusotsuse täitmisele pööramise korra, mis VTMS § 205 lõikes 4 eeldab arestimajal igal juhul kohtu teavitamist karistuse kandmisest n-ö kõrvale hoidvast isikust. Õiguskantsler möönab, et kehtiv õigus ei pruugi olla kõiki asjaolusid arvestav ning võimalik, et antud küsimuses liigselt jäik (tekitas lisakoormust nii politseile kui maakohtule), kuid see ei saa olla aluseks õigusnormi järgimata jätmiseks. Pigem võib taoline olukord tekitada politseil koostöös Siseministeeriumiga vajaduse kaaluda kõnealuse normi muutmiseks sammude astumist.

Õiguskantsler teeb Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuurile soovitusel järgida VTMS § 205 lõikes 4 sätestatud ja teatada aresti täitmisele pööranud kohtule, kui süüdlane ei ilmu määratud ajaks aresti kandmisele arestimajja.

(4.3) Kinnipeetu õiguste ja kohustuste lühiülevaade

Kontrollkäigul kontrolliti kinnipeetutele tutvumiseks antavaid õigusakte, mille tulemusel selgus, et kinnipeetutele nende õiguste ja kohustuste kohta Politsei- ja Piirivalveameti poolt koostatud lühimaterjal on osaliselt vananenud (nt on ebatäpsed viited mõnele halduskohtumenetluse seadustiku normile).

Õiguskantsler soovib Politsei- ja Piirivalveametil ajakohastada kinnipeetutele arestimajades jagatavad õigusi ja kohustusi tutvustavad materjalid.

(4.4) Tuleohutus arestimajas

Kontrollkäigule kaasatud päästeametnik tõdes õiguskantslerile esitatud arestimaja kontrolli lühikokkuvõttes, et arestimaja personali oli juhendatud tuleohutusnõuetest ning personal teadis oma kohustusi tulekahju korral. 22.01.2015 toimunud tuleohutusülevaatusel käigus tuvastati päästeametnike poolt arestimaja ruumides järgmised puudused:

1. Tulekahjuandurid puudusid suitsetamise ruumis, trepimarsi all olevas koristajate ruumis ja ruumi nr A149 (tervishoiutöötaja ruum) eesruumis.
2. Ruumis A153 ei vastanud tuletõkkesarjast juhtmestike läbiviikude viimistlus nõuetele.
3. Kambris nr 7 oli ventilatsioonirest tolmune.
4. Teine evakuatsioonipääs oli nõuetekohaselt tähistamata.
5. Laoruumis oli kaup ladustatud liiga lähedale valgustile (vahe peab olema vähemalt 50 cm).

¹⁷ RKKKm, 21.06.2006, nr 3-1-1-59-06, p 7.

Õiguskantsler teeb Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuurile soovitusel jälgida, et koostöös arestimaja hoone omanikuga (Riigi Kinnisvara AS) saaksid päästeametniku seisukohas märgitud puudused kõrvaldatud.

(5) Hea praktika

Kontrollkäigul selgus, et arestimajas on kasutusele võetud põhjalik akt, mida koostatakse juhiks, kui kinnipeetut on tarvilik paigutada n-ö isolaatorisse (eralduskambri kaart). Muuhulgas kohustab akt ametnikku kinnipeetut regulaarselt kontrollima ja kontrolliga selgunud üksikasjad dokumenteerima.

Õiguskantsler on varasemalt mitmete erinevate arestimajade kontrollkäikude kokkuvõtetes juhtinud politsei tähelepanu kinnipeetuga seotud dokumentide korrektsele vormistamisele. Kõnealuse arestimaja kontrollkäigul tutvuti samuti kontrollkäigu ajal kambrites viibinud kinnipeetute isiklike toimikute ning muude materjalidega. Dokumentide vormistamise osas märkimisväärseid rikkumisi kontrollkäigul ei tuvastatud, esinesid üksikud küsitavused dokumenteerimisel ja nendele juhiti koheselt ametnike tähelepanu.

(6) Kokkuvõtteks

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks kuus soovitusel Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuurile ning ühe Politsei- ja Piirivalveametile:

Õiguskantsler teeb Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuurile soovitusel

- 1. tagada arestimajas kinnipeetutele piisav juurdepääs avalikustatud informatsioonile (nt regulaarselt ja ebamõistliku viivitusega jagatavate ajalehtede näol);**
- 2. kaaluda võimalust tagada kinnipeetutele telefoni kasutamine sagedamini kui kord nädalas;**
- 3. leida võimalusi selleks, et tagada kinnipeetutele täiendavalt telefoni kasutamise võimalusi näiteks mõne tasuta telefonikõne näol, millega isik saab lähedastele anda infot arestimajas vajalike esemete kohta (sh telefonikaart) ja/või korraldada telefonikaartide soetamine arestimaja vahendusel;**
- 4. luua arestimaja raamatukogus kinnipeetutele laenutamiseks pakutavatest teostest üldine tellimisenimekirj või nimekirjad (nt žanri, teema vmt alusel) ning teha need isikutele kättesaadavaks;**
- 5. järgida VTMS § 205 lõikes 4 sätestatut ja teatada aresti täitmisele pööratud kohtule, kui süüdlane ei ilmu määratud ajaks aresti kandmisele arestimajja;**
- 6. jälgida, et koostöös arestimaja hoone omanikuga (Riigi Kinnisvara AS) saaksid päästeametniku seisukohas märgitud puudused kõrvaldatud.**

Õiguskantsler soovib Politsei- ja Piirivalveametil ajakohastada kinnipeetutele arestimajades jagatavad õigusi ja kohustusi tutvustavad materjalid.